

ACTINI

Prudenci Bertrana és el nom que trenca el llarg silenci literari gironí. La seva filla Aurora és homenajada en una de les primeres edicions del premi.

Un silenci de trenta anys

JAUME REIXACH

La recensió literària del llarg període que va de l'any 1940 al 1970 és, pel que fa a Girona, una recensió bàsicament incòmoda. Es tracta de dir que a casa nostra, a Girona, no hi hagué cap tipus de producció narrativa. No hi ha autors gironins de contes. No hi ha autors gironins que escriguin novel·les i les editin. No hi ha activitat editorial.

Estem en presència d'un llarg i feixuc desert. L'aportació literària de Girona, si ens cenyim al camp de la narrativa, fou, durant el llarg període franquista, el silenci.

Es aquest silenci el que cal explicar? Possiblement sí. Una presència literària, per petita que fos, s'explicaria per ella mateixa. Allò que cal *justificar* —per regla general— són les absències.

Ara bé, les raons que expliquen (o que justifiquen) l'absència d'una producció literària gironina en l'àmbit de la narrativa no són diverses d'aquelles que expliquen el problema fonamental de la literatura catalana d'ençà que

va comptar, a partir del 1946, amb algunes possibilitats d'accedir a la vida pública. M'estic referint a tots els problemes inherents a la reconstrucció —*tout court*— del mercat literari.

Situació de semiclandestinitat

Aquests problemes avui ja són història i es troben degudament consignats als manuals de literatura. No són cap misteri. Des d'una situació de semiclandestinitat, amb tot l'aparell oficial en contra i sense comptar amb cap dels mitjans habituals de les altres cultures (premsa, ràdio, ensenyament,

oficialitat de l'idioma, etc.), calia refer la infraestructura cultural i comercial (plataformes d'incidència pública, revistes, editorials, xarxa de distribució, etc.) que permetés tornar a connectar amb el lector i oferir-li uns productes competitius. Perquè, a més, s'operava amb un clar desavantatge en relació al mercat literari castellà que, en la situació d'exclusivitat oficial que li havia proporcionat la postguerra, s'havia reforçat notablement a Catalunya. (Cfr. Maria Campillo i Jordi Castellanos).

En efecte, Barcelona s'havia convertit en el centre editorial més important de l'estat. I pel que sembla, el fet diferencial català no fou gens aliè a aquest fenomen. Ben al contrari. El públic lector català —la gent que havia «perdut» la guerra— va actuar, ben aviat, com a generador (i catalitzador) d'una literatura independent de les directrius oficials emanades del règim. Potser resulta exagerat el que deia Esclasans que «les editorials florien a cada cantonada», però sí en canvi que resulta força cert el que diu Marfany: que la demanda superava tant l'oferta que aquesta podia presentar un grau molt baix de qualitat, competitivitat i diversificació».

En tot cas, la presència de Catalunya en el món literari espanyol és inqüestionable. Recordo que ja en aquells anys es comentava, amb un puntet d'orgull, que les patums de Madrid «allucinaven» (que diríem avui) pel fet que a qualsevol quiosc de les Rambles —i a qualsevol hora del matí o del vespre— *hom podia trobar-hi els llibres més insospitats i les novel·lats més recents*. Entre d'altres, és clar, les novel·lats que aquestes mateixes patums de Madrid produïen.

El català absent

El merit de la fèrtil presència de Catalunya en el món literari espanyol cal atribuir-la, sens dubte, a editors com Josep Janés o Destino, creador del premi Nadal. I també a autors com Ignasi Agustí —l'obra del qual seria, s'ha dit, incomprendible sense la tradició literària catalana que arrenca de Narcís Oller—, Carmen Laforet, Lluís Romero, Lluïsa Forrellad, Josep M. Gironella o Ana Maria Matute, entre d'altres. (Aquí, doncs, apareix el nom d'un gironí, Gironella, que és l'excepció i que per això mateix és esmentat a part en aquest dossier).

El català, però —i, per tant, la literatura catalana— és absent d'aquest procés de normalització del mercat, en el qual (i novament assumim el cri-

teri del tàndem Campillo-Castellanos) el públic va subvertint els valors literaris imposats pel dirigisme estatal. Diu, exactament, que l'estat començà a mostrar-se més aviat «desganado». El dirigisme inicial —la idea de generar una cultura feixista— fou a poc a poc substituït pel control ideològic que representava la censura. I tothom sap que la censura fou especialment rigorosa amb els productes escrits en llengua catalana. De revistes, ni parlar-ne. No eren permeses. La intolerància es féu extensiva a la publicació de traduccions al català, en un moment —remarquem-ho— en què les traduccions formen la major part dels catàlegs editorials. Es reeditaren algunes traduccions que havien estat fetes a la preguerra. Fins ben entrats els anys cinquanta, l'estat no va permetre cap traducció al català de llibres d'actualitat. Es pretenia, així, reduir la cultura catalana a valors locals, regionals, tolerats exclusivament per la seva dimensió sentimental, i limitats en la seva incidència ideològica i cultural efectiva i en la seva virtual competitivitat.

El mercat, l'edició, la censura

Que aquesta política fou —des del punt de mira estatut— eficaç, resulta evident. Només cal mirar Girona. Ni un sol escriptor de novel·lats en tots aquest anys. I és que la novel·la fou la gran víctima de la repressió imposada. Per ella mateixa, la novel·la ja és peça fonamental de tota cultura que es vulgui moderna. L'absència d'altres mitjans (revistes, diaris i, en general, la castellanització dels mass-media existents) no feien sinó dificultar el procés de creació d'un gènere que, en el mercat literari, està cridat a ser-ne el rei. És funció primordial de la novel·la crear un públic lector. I aquí radica el gran cercle viciós que va patir durant molts anys la literatura catalana.

En efecte: Com bé han dit la Maria Campillo i en Jordi Castellanos, el mercat del llibre català, i especialment en allò que afecta la novel·la, és com un peix que es mossega la cua; sense públic ampli no hi ha possibilitats reals de professionalització i, sense professionalització, no hi ha la dedicació, el rigor, el treball i la tranquil·litat mínima per assolir una autèntica competitivitat.

Els autors, tant en la dècada dels cinquanta com en la dels seixanta, tingueren problemes per publicar. El cas més escandalós fou el de Pedrolo, que tenia dotzenes de llibres esperant l'edició. El llamant guanyador del pri-

mer Premi Bertrana va haver d'esperar uns quaranta anys abans no va veure publicada la novel·la guardonada. I quan aquesta fou publicada, la censura havia fet estralls i el títol de la novel·la no tenia res a veure amb el títol inicial. Tot un exemple, doncs, del que venim dient.

Els problemes de censura sempre són explicats pel vessant anecdòtic. Penso que cal fer un esforç i veure fins a quin punt —a remolc de la censura— els problemes de mercat i els problemes de creació s'implicaven, als anys que esmentem. No és gens agosarat dir que el problema de mercat afectà la novel·la en el punt mateix de la seva creació. En efecte: sovint la novel·la neixia aïllada del lector i condicionada per aquest aïllament. Perquè, per bé o per mal, els autors, tal com remarcava Tasis a propòsit de Pedrolo, «necessiten el contacte amb el públic per al qual i en el temps del qual han concebut i escrit il·lurs obres».

«Escriptors de diumenge a la tarda»

Jo no sé si tot això *justifica* l'absència de novel·listes gironins en aquelles dècades. El que sí sé és que als anys que esmentem *ser* novel·lista volia dir ser «heroï». I no d'altra manera eren contemplats els novel·listes d'aleshores, autèntics «croats de la causa», als quals se'ls perdonava fàcilment les mancances d'ofici (remarcables en alguns casos) en nom del servei que pretesament realitzaven. No és gens estrany, doncs, que la famosa frase (atribuïda a Pla) que tipificava bona part dels escriptors catalans com a «escriptors de diumenge a la tarda» aixequés, a les darreries dels seixanta, una autèntica polseguera.

Mal a dir que les polèmiques sovintejaven. I en aquest cas *hom no podia pas garantir*, com se sol fer habitualment en les polèmiques, que fossin un símptoma de bona salut, perquè no ho eren. Més aviat eren tot el contrari: evidenciaven la mala salut (per ofec, és clar) de la literatura. La revista «Presència», en diverses ocasions, se'n féu ressò d'aquestes polèmiques. L'article «Els escriptors catalans i el joc de les bufetades» va fer sortir de polleguera alguns escriptors conspicus, com ara Pedrolo, que no s'estigué de prendre-hi part. Era, inevitablement, l'espectacle de la cultura. Succeeix així, sempre que la cultura es veu afectada, *ab útero*, per un tumor polipós. La censura era el tumor. I com que els tumors, ja se sap, no descansen,